

בגדי הכוהן הגדול בעבודת יום הכיפורים

- | | |
|---|--|
| <p>ד. שני דינים בבגדי לבן</p> <ol style="list-style-type: none">1. פרה והגולה2. שני דינים <p>ה. "והניחם שם" – גניזת בגדי הבד</p> <ol style="list-style-type: none">1. משמעותה של גניזת הבגדים1. איסור שימוש וחובת הנחה2. תרומת הדשן ועגלה ערופה3. לשלח גופו חופשי מעמו <p>ז. סיום</p> | <p>א. פתיחה</p> <p>ב. מהותם של בגדי הבד</p> <ol style="list-style-type: none">1. מצווה בבגדי לבן או איסור בבגדי זהב?2. היחס בין בגדי הלבן לבגדים של כל השנה3. היחס לבגדי כוהן הדיוט <p>ג. תפקיד הבגדים בעבודת היום</p> <ol style="list-style-type: none">1. לשם מה נדרשים בגדי הבד?2. זהות בגברא או דין מקומי |
|---|--|

א. פתיחה

במהלך תיאור סדר עבודת הכוהן הגדול בפרשת אחר־ימות, ניתן מקום של כבוד לבגדים השונים שאותם הוא לובש במהלך היום (ויקרא ט"ז, ג-ד):

בַּזֹּאת יָבֵא אֶהָרֶן אֶל הַקֹּדֶשׁ... כְּתָנֶת בַּד קָדֵשׁ יִלְבֹּשׁ וּמִכְנָסֵי בַד יִהְיוּ עָלָיו בְּשָׂרוֹ וַיִּבְאֲכַנֵּט בַּד יִהְיֶה וַיִּכְמָצְנֶנְתָּ בַד יִצְנֹף בְּגָדֵי קָדֵשׁ הֵם וְרַחֵץ בַּמַּיִם אֶת בְּשָׂרוֹ וְלִבְשָׁם.
(ויקרא ט"ז, ג-ד)

וכן בסוף סדר העבודה נאמר:

וַיִּכְפֹּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִמָּשַׁח אֹתוֹ וְאֲשֶׁר יִמְלֵא אֶת יָדָיו לְכַהֵן תַּמַּת אָבִיו וְלִבְשׁ אֶת בְּגָדֵי הַבָּד בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ.
(שם פס' לב)

בכל השנה מתבצעת עבודת הכוהן בבגדי כהונה, ודווקא בעבודת הכוהן ביום הכיפורים רואה התורה לנכון לחזור ולהדגיש את לבישת הבגדים – "בגדי הבד". מכאן נראה כי לבישת הבגדים מהווה חלק מן הייחודיות של עבודת יום הכיפורים.

פסוקים אלו מעוררים שאלות טכניות רבות: כיצד בדיוק נראים בגדי הבד? אלו עבודות חייבות להיעשות בהם? ועוד. אך ישנן גם שאלות עקרוניות שמתעוררות למקרא הדברים: מהו המייחד את בגדי הבד ביחס לבגדים של כל השנה? מדוע יש צורך דווקא בבגדים אלו בעבודת יום הכיפורים? מהי משמעותה של פשיטת הבגדים והנחתם?

ב. מהותם של בגדי הבוד

1. מצווה בבגדי לבן או איסור בבגדי זהב?

ארבעת בגדי הבוד מהווים למעשה חלק ממערכת הבגדים של הכהן הגדול, הכוללת ארבעה בגדים נוספים.¹ ממילא יש מקום לשאול: האם יש דין חיובי בלבישת בגדי בוד, או שמא רק איסור על לבישת בגדי זהב וצמר שמתיר את הכהן רק עם בגדי הבוד שלו?²

אפשר למצוא מקור לשתי גישות אלו בלשון התלמודים, בבואם לדון בטעם השימוש בבגדי לבן בעבודת יום הכיפורים. בגמרא במסכת ראש השנה נאמר:

אמר רב חסדא: מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב לפני ולפנים לעבוד עבודה – לפי שאין קטיגור נעשה סניגור.³ (ראש השנה כו ע"א)

יש לשים לב לניסוח השאלה בפיו של רב חסדא: "מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב". המוקד איננו בערך חיובי כלשהו שקיים בבגדי הלבן, אלא בבעייתיות שקיימת בבגדי הזהב – "אין קטיגור נעשה סניגור".⁴ כעין דברים אלו אפשר למצוא גם

1. הנחה פשוטה אצל חכמינו ז"ל היא שהכהן הגדול לא היה לובש את ארבעת בגדי הזהב בבואו אל הקודש. אמנם הראב"ע (ויקרא טז, ד) והרשב"ם (שמות כח, לה) פירשו שהכהן היה לובש גם את בגדי הזהב, כפי שעולה מפשטי המקראות בפרשת תצוה שבהם חלק חשוב מתפקידים של בגדי הזהב קשור לכניסה לפני ולפנים (עי' במאמרו של אליהו שי, על בגדי הכהונה ביום הכיפורים, צהר טז). כך עולה גם מדברי המדרש (שמות רבה, תצוה לה, ח), ועי' רמב"ן (שמות כח, לה).

הרב אוריאל עיטם הציע במאמרו ('אין קטיגור נעשה סניגור, בר"ה וביה"כ' בתוך אסיף א עמ' 160-174) שפרשת תצוה מציירת את העולם האידיאלי שלפני חטא העגל, שבו הכהן יכול היה להיכנס אל הקדש "תמיד" כשהוא לבוש בבגדי הזהב, לעולם שאחרי חטא העגל ומות נדב ואביהוא שבו הזהב הפך לקטיגור והכניסה נעשית בבגדי-בוד ורק אחת בשנה.

2. הגאון האדר"ת בשו"ת מענה אליהו (סי' צה) הציע להבין שיש מחלוקת תנאים האם אסור ללבוש את בגדי הזהב או שמא רק לא חייב ללבושם אך מותר אם רוצה בכך.

3. יש להעיר שבעבודת יום הכיפורים יש גם היבטים שבהם אנו מבקשים דווקא שהקטיגור יעשה סניגור, כגון בעבודת השעיר המשתלח על פי הזוהר (אחרי-מות סג ע"ב).

4. הטוריאבן (ד"ה מפני) והערוך-לנר (ד"ה בגמרא לפי) הקשו לפי סברה זו מדוע השתנה גם האבנט של הכהן הגדול מכלאים לבוץ, וענו בדרכים שונות. אפשר לומר לאור קושייתם שהאיסור הוא דווקא ביחס לבגדי הזהב ואילו האבנט השתנה מסיבה אחרת. יש מקום רב לפתח גישה זו, ואף שלקמן נלך בדרך אחרת בכדי ליישב עמדות הלכתיות מסוימות, אין בכך כדי לדחות את האפשרות הנ"ל, שמפורשת כמעט בספר עין-הדעת-טוב (אחרי-מות):

"כתנת בוד וכו' – שלא בבגדי זהב של כל השנה, שלא להזכיר עון העגל שעשה שהי' של זהב. והנה לסיבה זו הי' מספיק במה שלא הי' של זהב. אמנם הוסיף עוד להיותם בגדי לבן לרמזו

בגדי הכהן הגדול בעבודת יום הכיפורים

בירושלמי (ר"ה פ"ז ה"ג), ושם מובאות סיבות נוספות לשלילת הכניסה בבגדי זהב לקודש הקודשים, כגון "מפני הגאווה". בדברי הראשונים אפשר למצוא ניסוחים ברוח זו גם ביחס לצמר, כגון בדברי ספר תורת־המנחה (שיובאו להלן) הפותחים במילים: "למה הכהן הגדול היה אסור בבגד צמר בקודש הקודשים?". כך גם נאמר בזוהר (ויקרא פז ע"א) שבקודש הקודשים צריך הכהן "לאתחזאה בהו (בבגדי הפשתן) בלחודייהו ולא בערבובייהו"⁵.

לעומת זאת, במקום אחר בירושלמי (פ"ז ה"ב) נאמר:

ולמה בבגדי לבן? א"ר חיייה בר בא: כשירות של מעלן כך שירות של מטה, מה למעלן
"ואיש אחד בתוכם לבוש בדים" (יחזקאל ט', ב), אף למטה – "כתנת בד קדש ילבש"
(ויקרא ט"ז, ד). (ירושלמי יומא פרק ז הלכה ב)

כבר בשלב השאלה קיים הבדל מהותי בניסוח. הלשון "למה בבגדי לבן" מניחה ערך חיובי כלשהו שקיים בבגדי הלבן, ולא פגם שנמצא בבגדי הזהב. גם בשלב התשובה מעניק הירושלמי תוכן חיובי ללבישת בגדי הלבן – "כשירות של מעלן כך שירות של מטה". מקורות נוספים המחזקים גישה זו מייחסים ערך חיובי לצבעם הלבן של הבגדים, כגון ספר צרורה־המור לרבי אברהם סבע (ויקרא ו'): "ואמר כתונת בד קדש ילבש, שהם בגדי לבן ללבן עונותיהם של ישראל"⁶. עם זאת, יש להדגיש שגם אם נבין

שלא די שלא יזכירו לו עון העגל, אלא אדרבה ירמזו כי נתכפר ואם הי' עונו אדום כשלא ילבינו".

באופן אחר אפשר לומר שגם אדמומיותה של תולעת השני מהווה קטיגור ברמה מסוימת (עי' צרורה־המור ויקרא ו'). ואכן, רבי יוסף בכור שור (ויקרא ט"ז, ד) כתב שעיקר האיסור הוא בכניסה עם צבע אדום, וזהב הוא רק מקרה פרטי של איסור זה:

"שאינו נכנס בבגדי זהב שהוא אדום אלא בבגדי לבן, סימן שהחטאים שהם אדומים, כדכתיב: 'אם יהיו חטאיכם כשנים כשלא ילבינו', מתלבנים היום ומתכפרים... ולפיכך החטאים אדומים שמביאין לידי כעס והכעס מאדים את הפנים".

וכן מצינו בגמרא בב"מ (עח ע"ב) שהתייחסה ל"טלי זהב" ופירש רש"י (ד"ה בטלי) שהכוונה היא ל"כלי צמר צבועין אדום".

5. וכע"ז כתב רבי יוסף ג'קטיליא בספר שערי־צדק (השער השני).

6. בתורה עצמה לא הוזכר צבעם של הבגדים, אלא רק החומר שממנו הם עשויים. ביחס לבגדי הדיוט נחלקו הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ח ה"א) והמנחת־חינוך (קא) האם צריכים להיות לבנים, ויש לדון האם גם המנחת־חינוך מודה שבגדי הלבן ביום הכיפורים צריכים להיות לבנים. ייתכן ששאלה זו תלויה בחקירה הנ"ל, כפי שעולה גם מדברי עץ־הדעת־טוב שהובאו בהערה לעיל.

את הצורך בבגדי לבן כדין חיובי מסתבר שהוא קשור להיותו של הצבע הלבן פשוט ונטול-צבע,⁷ מה שגורם לכך שיסמל נקיות וטהרה.

נפקא מינא בין שתי הגישות יכולה להיות ביחס לציץ הזהב. בגמרא (יומא ז ע"ב) מפורש שהכוהן הגדול לא היה עונד את הציץ כשהיה לבוש בבגדי הלבן, והמקדש־דוד (לו, א) הקשה מדוע זה כך. שהרי ציץ הזהב הוא רק תכשיט ולא בגד, וממילא לא אמור להיות בו דין של ייתור בגדים, בדומה לתפילין שאותם מותר לכוהן להניח בנוסף על בגדיו. המקדש־דוד הציע שתי תשובות בדבר, ונראה שהן משקפות את שתי הגישות הנ"ל:

א. בגמרא בחולין (קלח ע"א) נאמר שהציץ כלל גם כיפה של צמר שעליה היה מונח, ובכיפה זו יש משום יתור בגדים.

ב. לדעת הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"י ה"ג) לא הייתה כיפה כזו, וצריך לומר שאסור להיכנס עם כל זהב שהוא משום שאין קטיגור נעשה סניגור.⁸

נראה שהתשובה הראשונה תופסת את בגדי הבד כדין חיובי של מערכת בגדים המיועדת ליום הכיפורים שיש לדון בגדרי יתור וחיסור בגדים שלה כמו במערכות הבגדים האחרות שבמקדש. לעומת זאת התשובה השנייה תופסת את דין בגדי הבד (לפחות גם) כאיסור על הכנסת זהב (ואולי גם צמר) למקדש.

מקור חשוב להבנת מעמדם של בגדי הלבן בהקשר זה הוא דין חינוך כוהן גדול ביום הכיפורים. מדברי הרמב"ם (הל' עבודת יום הכיפורים פ"א ה"ג) עולה שכוהן גדול אינו מתחנך בלבישת בגדי לבד (אלא "עבודתו מחנכתו"), למרות שקיים שוני בין אבנט של כוהן הדיוט (של כלאים) לאבנט של בגדי לבן (של בוץ). מפרשי הרמב"ם התקשו בהבנת דבריו (עי' לחם משנה שם), והאחרונים (שיעורי-הגרי"ד יב ע"ב; שעשועי-לוי סי' מא) ביארו שבניגוד לבגדי כהונה רגילים שבהם יש קיום בעצם הלבישה "לכבוד ולתפארת" (לגרי"ד דווקא בבגדי כוהן גדול ולשעשועי-לוי גם בבגדי כוהן הדיוט), בגדי הלבן מתפקדים רק כהכשר למעשה העבודה ולא כקיום לבישה עצמאי. כדבריהם אפשר לדייק גם בלשון הרמב"ם בהל' כלי המקדש (פ"ח ה"א-ג) שחילק את מערכות הבגדים במקדש ל'בגדי כהן הדיוט', 'בגדי כהן גדול' ו'כלים שמשמש בהן כ"ג ביום הכיפורים'. מדבריו עולה שמערכת בגדי הלבן איננה קיום לבישה עצמאי אלא רק ביגוד שנועד לצורך עבודה.

7. עי' קדושת-לוי לחג הפורים: "ובזה תבין מה שהכהן גדול היה לובש ביום הכפורים בגדי לבן, כי המראה לבן אין בו גוון כלל, רק שאחר כך יכול לקבל כל הגוונים. והנה השם יתברך כביכול אין בו גוון כלל, כי אין בו לא דמות ולא דיוקן, רק אנו עושים בו גוון, כפי מה שאנו עושין למטה".

8. עוד הביא שבספרא שיובא להלן יש מיעוט מפורש לציץ.

בגדי הכוהן הגדול בעבודת יום הכיפורים

לאור דברים אלו נשפך אור חדש על משמעותם של בגדי הבד ביום הכיפורים. מהותו של דין בגדי הבד הוא שהכוהן לא אמור כלל ללבוש בגדים ביום הכיפורים, לא בגדי זהב ולא בגדי לבן. ממילא אין מקום לדבר על דין חיובי של בגדי לבן, אלא רק על דין ששולל מן הכוהן את כל בגדי הכהונה שלו. אלא שמכיוון שאין הכוהן יכול לעבוד כשהוא עירום, הוא עוטה על עצמו את בגדי הבד. כדי להמחיש נקודה זו נשווה את בגדי הלבן לשני המקומות הנוספים בתורה שבהם מתוארים "בגדי בד": "וְעָשָׂה לָהֶם מְכַנְסֵי בָד לְכִסּוֹת בֶּשֶׂר עֲרֹהָ" (שמות כ"ח, מב), "וְלִבְשׁ הַכֹּהֵן מְדוּ בָד וּמְכַנְסֵי בָד וְלִבְשׁ עַל בְּשָׂרוֹ וְהָרִים אֶת הַדָּשָׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ" (ויקרא ו', ג). מהו המשותף למכנסי הכהנים ולתרומת הדשן? בשני המקומות מדובר על בגדים שתפקידם פונקציונאלי בלבד, לבוש מינימאלי כדי שהכוהן לא יהיה עירום, ולא על בגדים שמבטאים את מעמדו וחשיבותו של הלוּבש אותם. במדרש נאמר ש"כתנות העור" שהלביש הקב"ה לאדם וחיה אחרי החטא היו בגדי כוהן גדול.⁹ ביום הכיפורים מתנתק הכוהן הגדול מבגדים אלו ונשאר עם בגדים מינימאליים לצורך צניעות בסיסית שאין בהם קיום של לבישה.¹⁰

2. היחס בין בגדי הלבן לבגדים של כל השנה

השלכה מיידית של השאלה הקודמת, ואולי בעצם ניסוח אחר של אותה שאלה, היא שאלת היחס בין בגדי הלבן של יום הכיפורים לבגדי הכוהן הגדול של כל השנה: האם בגדי הלבן של יום הכיפורים הם אותם ארבעה בגדים שהכוהן לובש בכל השנה, או שמא מדובר בבגדים שונים ומיוחדים?¹¹

9. במדבר רבה (פרשה ד, ח), ועי' תורת־העולה (ב, מא), ספר הליקוטים (וישב מח) ומגלה־עמוקות (אחרי־מות).

10. כמובן שרעיון זה משתלב היטב עם פשטי המקראות שלפיהם היה הכוהן פושט את בגדיו וטובל בתוך אוהל מועד, ואכמ"ל.

11. ידידי ר' דן נבון הראה שבלשון הזוהר בכמה מקומות (כגון ברעיא מהימנא פינחס רכח ע"ב) יש התייחסות לבגדי הכוהן הגדול כאל "ארבעה בגדי לבן וארבעה בגדי זהב", היינו שבגדי הלבן של יום הכיפורים מהווים חלק מתוך המערכת הכללית של שמונת הבגדים. לעומת זאת, מלשון הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ח ה"א) אפשר לדייק ההיפך: "בגדי כהונה שלשה מינים, בגדי כהן הדיוט, ובגדי זהב, ובגדי לבן". בהמשך דברי הרמב"ם מבואר שבגדי הזהב כוללים את שמונת בגדי הכוהן הגדול והם מהווים מין שונה לחלוטין ממערכת בגדי הלבן שלו. ראייה נוספת בכיוון זה אפשר להביא מדברי הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות (עשה לג) שכתב שאם מונים את עשיית בגדי הכהונה כמצווה יש למנות כמצווה נפרדת את בגדי הלבן של יום הכיפורים. גם מדברי הגמרא (יומא לב ע"ב) שדנה בחומרם של לבן לבגדי לבן לעומת בגדי זהב משמע שמדובר במערכות נפרדות.

אפשר לראות את שני הכיוונים הללו בשתי דרשות חז"ל על המילה "בד" החוזרת ארבע פעמים בפסוק. בגמרא דרשו כפילות זו כדי להסביר מדוע בגדי לבן של שחרית צריכים להיות יקרים משל בין הערבים:

"בד... בד... בד... בד... בד... בד" – מובחר בכד. (יומא לה ע"א)

הראשונים על אתר דנו כיצד להסביר את הדרשה (עי' תוס' ד"ה בד), ועכ"פ עולה ממנה שבגדי הבד של יום הכיפורים מהווים מערכת ייחודית ונפרדת בעלת אופי מיוחד שבא לידי ביטוי באיכות הבד שלה, שהוא "יותר טוב מבד של שאר ימות השנה" כלשון התוספות (שם). לעומת זאת, בספרא נדרשה כפילות זו באופן אחר:

ומה תלמוד לומר "בד, בד" ארבעה פעמים – למעט ארבעה כלים, שנאמר בהם "לפני ה'". (ספרא, אחרי-מות פרק א אות ה)

מדברי הספרא עולה שבגדי הבד הם למעשה חלק מן המערכת הרגילה של שמונת בגדי הכוהן הגדול, ויש מיעוט מיוחד לארבעת בגדי הזהב שאין משתמשים בהם ביום הכיפורים.

ראיה ברורה לכאורה לכך שבגדי הלבן מהווים דין חדש ונבדל אפשר להביא מדין האבנט. אבנטו של הכוהן הגדול בכל השנה היה עשוי "שש מְשֹׁרָר וְתַכְלֵת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי" (שמות ל"ט, כט). לעומת זאת, אבנטו של הכוהן הגדול ביום הכיפורים היה עשוי בד פשתן בלבד. ממילא יש להוכיח שמדובר בדין חדש וייחודי, שהרי אבנט בד הוא בגד חדש שלא קיים כלל בתלבושת של הכוהן הגדול בכל השנה. אמנם בהשקפה שנייה אפשר לדחות ראיה זו, שהרי גם אבנטו של כוהן גדול בכל השנה היה עשוי גם מבד, וממילא ייתכן שאבנט הבד איננו בגד חדש אלא אותו אבנט של כל השנה לאחר שהוסר ממנו הצמר.¹²

שאלתנו זו נתנה במחלוקת בין האחרונים, סביב שאלה טכנית-לכאורה: האם יכול הכוהן ללבוש ביום הכיפורים את בגדי הלבן שלבש במהלך השנה? לדעת המנחת-חינוך (צט, ז) יכול הכוהן להשתמש בכתונת ובמכנסיים ובמצנפת שלבש במהלך השנה, ומדבריו משמע שמדובר באותם בגדים ממש. אך המשנה-למלך (הל' כלי המקדש פ"ח ה"ג) כתב שצריך ללבוש בגדים שהוכנו במיוחד עבור עבודת היום, ומדבריו עולה שבגדי הלבן הם דין נפרד ועצמאי שקובע קדושה לעצמו.¹³ באופן דומה

12. ראה על כך דיון נרחב בהערה להלן.

13. המשנה-למלך למד את דבריו בק"ו מן האיסור להשתמש בבגדי יום הכיפורים הזה ביום כיפורים אחר. ובספר חונן-דעה (עמ' קכד) הביא בשם ספר גחלי-אש שכתב גם הוא את דינו של המשנה-למלך אך למד זאת מלשון התורה שכינתה את בגדי הזהב "בגדיו", ומכאן שבגדי הבד אינם "בגדיו" הרגילים אלא בגדים מיוחדים.

בגדי הכוהן הגדול בעבודת יום הכיפורים

כתב בעל ההפלאה (פנים־יפות ויקרא ט"ז, ד), בהסבר הדרשה בספרא (אחרי־מות פ"א ה) שיהיו 'חדשים', שיש חובה לטוות את בגדי הבד במיוחד לשם כניסה לקודש הקודשים.¹⁴

3. היחס לבגדי כוהן הדיוט

שאלה שלכאורה איננה קשורה כלל לענייננו היא שאלת הדמיון בין בגדי כוהן הדיוט לבגדי הלבן של כוהן גדול. שאלה זו נתונה במחלוקת תנאים המובאת בגמרא יומא, ועיקרה הוא האם אבנטו של כוהן הדיוט היה עשוי בד (בדומה לבגדי הלבן) או כלאים (בדומה לבגדי כוהן גדול בכל השנה). למרות שעיקר הדיון הוא ביחס לבגדי הדיוט, נראה שיש לו משמעות גם להבנת אופיים של בגדי הלבן, וכך נאמר בברייתא שם:

רבי דוסא אומר: להביא בגדי כהן גדול ביום הכפורים, שהן כשרין לכהן הדיוט.
רבי אומר: שתי תשובות בדבר, חדא: דאבנטו של כהן גדול ביום הכיפורים לא זה הוא אבנטו של כהן הדיוט, ועוד: בגדים שנשתמשה בהן קדושה חמורה תשמש בהן קדושה קלה?
(יומא יב ע"ב)

לדעת רבי דוסא אפשר להשתמש בבגדי הלבן של הכוהן הגדול ביום הכיפורים כבגדי הדיוט בכל השנה. מדברי רבי, החולק עליו, עולה שישנן שתי נקודות מחלוקת ביניהם: א. האם האבנט של כוהן הדיוט זהה לאבנט של בגדי לבן?¹⁵ ב. האם יש בעיה של שימוש בקדושת בגדי לבן לעבודת הדיוט?

מהו הקשר בין שתי המחלוקות? המקדש־דוד (קדשים לו, א) ביאר שנחלקו באופן עקרוני האם בגדי לבן הם־הם בגדי כוהן הדיוט, או שמא הם בגדי כוהן גדול המותאמים לעבודת יום הכיפורים. לדעת רבי דוסא, הכוהן הגדול הצטווה ללבוש ביום הכיפורים בגדי הדיוט, וממילא לדעתו אין הבדל בין האבנטים בשתי מערכות הבגדים¹⁶ וכן אין פגם בכך שכוהן הדיוט ישתמש בבגדים אלו.¹⁷ ואילו לדעת רבי בגדי

14. אמנם רבנו הלל על הספרא שם פירש שהכוונה היא רק שלא יהיו משומשים, וכן עולה מדברי הגמרא בזבחים (יח ע"א).

15. עי' תוס' הרא"ש שם שאפשר היה לתרץ שדרשתו של רבי דוסא תהיה רק על שלושת הבגדים שדומים לבגדי הדיוט. ועי' בספר שם־דרך (ג) שביאר שלדעת רבי דוסא אפשר להכשיר את ארבעת בגדי הלבן כמערכת אחת שכשירה גם בכוהן הדיוט למרות שהאבנט שלה שונה מן האבנט הרגיל, עיי"ש.

16. וכע"ז כתב הטוריאבן (ר"ה כו ע"א ד"ה מפני). לפי שיטות מסוימות יש הבדל נוסף בין מערכות הבגדים, שהרי כוהן הדיוט חובש מגבעת וכוהן גדול מצנפת, אך לדעת הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ח ה"ב) אין הבדל מהותי ביניהן, ועי' תוס' (יב ע"ב ד"ה אלא).

17. וייתכן שדווקא כוהן גדול לא יוכל להשתמש בבגדים אלו כחלק ממערכת שמונת הבגדים שלו, כפי שכתב הפנים־יפות (שמות כ"ח, ג). באופן אחר ביאר המרומי־שדה על אתר שנחלקו האם

הלבן הם בגדי כוהן גדול המותאמים ליום הכיפורים ואין קשר בינם ובין בגדי הדיוט, ומשום כך אסור להשתמש בהם לצורך הדיוט.

מחלוקת התנאים (כפי שהוסברה במקדש-דוד) מחדדת מעט את החקירה שחקרנו לעיל בעניין היחס שבין בגדי הלבן ובין בגדי כוהן גדול של כל השנה. לדעת רבי בגדי הלבן מהווים ווריאציה מסוימת של בגדי כוהן גדול, המותאמת לצרכי יום הכיפורים. אך לדעת רבי דוסא בגדי הלבן מהווים דין עצמי ושונה, שעניינו שעל הכוהן הגדול ללבוש בגדי כוהן הדיוט.

רעיון זה מבואר גם בדברי האברבנאל, בטעם הראשון שהוא מביא לדין בגדי הלבן:

לפי שהיה אז כהן גדול נכנס לפני ארון האדונים והיה ראוי שיכנס בהכנעה ושפלות בבגדי לבן כאחד הכהנים ההדיוטים, ולא ילבש זהב ואבנים טובות ומרגליות, כי אין ראוי שיתגאה העבד לפני אדוניו. (אברבנאל, ויקרא פרק ט"ז)

וכן בפירוש הרלב"ג:

ראוי שיוסר ממנו זה הכבוד הנפלא שהיה לו שלובשו בגדי זהב, וישתמש בדמות הבגדים שישמש בהן כהן הדיוט... כי ראוי שיכיר היותו שפל ונבוזה ביחס אל ה' יתעלה.¹⁸ (רלב"ג, ויקרא ט"ז, ד)

הכוהן הגדול מתפקד ביום הכיפורים ככוהן הדיוט, כדי לבטא את התבטלותו כלפי הקב"ה.¹⁹ זאת בניגוד לכל השנה שבה הוא מייצג את הקב"ה ביחס לעם ולכן הוא לבוש כמו מלך.²⁰ נראה שאין סתירה בין גישה זו ובין הגישה שמשווה את הכוהן

קדושה חמורה שכבר אי-אפשר להשתמש בה למטרתה המקורית מותרת בשימוש לצורך קדושה קלה.

18. ובדבריו בסוף הפרשייה כתב: "והנה היתה זאת העבודה בבגדי לבן, כי לגנות מה שיכפר עליו באלו העבודות, היה בלתי ראוי שישלם הכבוד בזה הקרבן".

19. באופן אחר אפשר לומר שהבגדים הפשוטים מבקשים להדגיש את המפגש עם הקב"ה מתוך מקום של חסרון. בכיוון זה הלך הרש"ר הירש (ויקרא ט"ז, ד), וכעין זה אפשר למצוא גם בתורת-העולה לרמ"א (ג, ס) שכתב שבגדי הזהב מבטאים את מעלת האדם הראשון ואילו בגדי הלבן מבטאים את המקום האנושי הנמוך של קין והבל.

20. במאמרו של יונתן גרוסמן (בגדי הבד ביום הכיפורים, מגדים לט, עמ' 55-69) הובאו פרשנים מודרניים שראו גם הם את בגדי הבד כבגדי עבדות. גרוסמן עצמו הציע שהכוהן לובש בגדי הדיוט לקראת חניכתו מחדש בבגדי זהב בסוף העבודה, ובקשיים העולים מכך דנו הרב תמיר גרנות (במאמרו 'טבילות, לבישה ופשיטה ואופי כפרת יוה"כ') ודוד הנשקה (בדיונו עם אברהם וולפיש במגדים סוף כרך לט). הרב תמיד גרנות עצמו הציע (במאמרו הנ"ל) שבגדי הבד מבטאים את כניסתו של הכוהן כשליח של כלל ישראל ולא מכוח מעמדו האישי, עיי"ש. הצעה דומה העלה גם הרב מאיר שפיגלמן ('הכהנים, המשכן ואוהל מועד ביום הכיפורים', בתוך

בגדי הכהן הגדול בעבודת יום הכיפורים

הגדול ביום הכיפורים למלאכי השרת. שהרי מלאכי השרת, כשם כן הם, מבטאים את מדרגת השירות והעבודות הגמורה. המלאך, מטטרו"ן בלשון חז"ל, מסמל בספרות הקבלה את מדרגת ה'עבד' בשיא עצמתה (עי' למשל ברעיא-מהימנא צו כט ע"א). לבישת בגדי הבד מחברת את הכהן הגדול למדרגה זו, שכוללת בתוכה שפלות וענווה מחד, וחיבור גמור לקב"ה מאידך.

ג. תפקיד הבגדים בעבודת היום

1. לשם מה נדרשים בגדי הבד?

בדומה למרכיבים נוספים בעבודת היום, גם ביחס לבגדי הבד יש לדון אם הם נדרשים עבור הכניסה אל הקודש או עבור עבודת הכפרה הייחודית של יום הכיפורים.²¹ לכאורה יש מקום להוכיח את שני הכיוונים מתוך שני ההקשרים שבהם הובאו בגדי הבד בפרשה. בפסוק ד הובאה הלבישה כחלק מן התיאור של "בזאת יבא אהרן אל הקדש", ומשמע שהלבישה מהווה חלק מן ההכנה של אהרן לקראת הכניסה לקודש הקודשים. מאידך, בסוף הפרשה (פס' לב) הובאו הבגדים כחלק מתיאור תהליך הכפרה "וכפר הכהן... ולבש את בגדי הבד", ומשמע שמדובר בדין שקשור לעצם עבודת הכפרה.

אמנם ברור שלא רק עצם הכניסה נעשית בבגדי לבן, אלא גם העבודות שלפניה ולאחריה. אך לפי הגישה הראשונה הצורך בבגדים נובע במהותו מן הכניסה לפני ולפנים, ולבישתם בשאר העבודות נובע מהיותן חלק מתהליך הכניסה. נראה שיש להסביר על פי חקירה זו את מחלוקת האמוראים בירושלמי (פ"ז ה"א) בעניין שחיטת הפר. על פי גרסתו של קרבן-העדה, נחלקו האמוראים בדין שחיטת הפר: לדעת רבי יוסה היא נעשית דווקא בבגדי לבן, ואילו לדעת רבי יסא בשם רבי יוחנן "רצה עובדה בבגדי זהב, רצה עובדה בבגדי לבן". נראה שמחלוקתם נעוצה בחקירתנו: שחיטה לאו עבודה היא, ולכן מצד דיני עבודה אין חובה ללבוש בגדי לבן. מאידך, על שחיטת הפר נאמר בגמרא (יומא ס ע"ב) ש"צורך פנים כפנים", היינו שהיא נחשבת כעבודת פנים, וממילא מצד קדושת המקום יש חובה ללבוש בגדי לבן.

ייתכן ששאלה זו קשורה גם למחלוקת התנאים (שם ס ע"א) בעניין העבודות שהסדר מעכב בהן. לדעת רבי יהודה דווקא עבודות הנעשות בבגדי לבן בפנים

²¹ 'וביום צום כיפור ייחתמו', עמ' 55-61), ולפיה בגדי הזהב מסמלים את שייכותו של הכהן הגדול אל המקדש, ואילו ביום הכיפורים הוא לבוש בבגדים שמייצגים את שייכותו לכלל ישראל.

21. עי' בספר עבודת-היום (ס' יג) שכתב שנפקא-מינה לכניסת אהרן לקודש הקודשים בשאר ימות השנה, על פי שיטת הגר"א.

מעכבות, ואילו לדעת רבי נחמיה גם העבודות הנעשות בבגדי לבן בחוץ (כגון הגרלה ווידוי). הגמרא בהמשך הציעה להסביר זאת באופן הבא:

רבי יהודה סבר: מקום שמתכפרין בו פעם אחת בשנה [=קודש הקודשים]. ורבי נחמיה סבר: דברים המתכפרין בהן פעם אחת בשנה [=בגדי לבן]. (יומא ס ע"ב)

אפשר להבין שלדעת רבי נחמיה הבגדים מעניקים חומרה וחשיבות לעבודות הנעשות בהן, ואילו לדעת רבי יהודה אין להם חשיבות ביחס לעבודה אלא רק ביחס לכניסה לקודש הקודשים.

מוקד אפשרי נוסף שקיים בעבודת יום הכיפורים הוא ממד הזמן, קדושת היום שתובעת בגדים מיוחדים. רמז לדבר מצוי בדברי המאירי (סח ע"ב ד"ה אמר): "שמנהג זקנים ואנשים של צורה להיות בגדיהם לבנים ביום הכפורים". אמנם לכאורה אין כל מקום להבנה זו בעניינו, כפי שהקשה האברבנאל:

כיון שרצה יתברך שיעבוד הכהן גדול העבודה הקדושה ביום הזה בבגדי לבן, למה זה לא צוה שתהיה כל עבודת היום בהם? (אברבנאל, ויקרא פרק ט"ז)

אם נבקש לקיים הבנה זו, ולהבין את דין בגדי הבד כנגזר מקדושת היום, יש ללכת באחת משתי דרכים. דרך אחת היא דרכו של האבן-עזרא (ויקרא ט"ז, כד) שפותחה במאמרו של דוד הנשקה (לסדר העבודה ביום הכיפורים, מגדים לג עמ' 13-41). לפי שיטה זו לא היה הכוהן מחליף את בגדי הבד בסוף עבודת היום, אלא ממשיך את העבודה בבגדים אלו גם לאחר הטבילה. המילים "ולבש את בגדיו" מתייחסות, לפי הבנה זו, לאותם בגדי בד שהסיר קודם לכן ולא לבגדי זהב. למותר לציין ששיטה זו נדחתה לחלוטין בידי חז"ל, וגם בפשטי המקראות יש מקום לפקפק בה.²²

דרך אחרת נקט רבי יעקב סקילי, תלמיד הרשב"א, בספר תורת-המנחה:

ואע"פ שלא נאסרו בגדי צמר לישראל בזה היום מכל מקום נאסרו לכהן גדול בזה היום כשהיה נכנס לפני לפנים שהוא קדש קדשים. שיש בכאן כמה קדושות, כהן גדול קדש קדשים, והמקום קדש קדשים, והיום קדש קדשים. (תורת-המנחה, כי תבוא דרשה עד)

ברור לרבי יעקב סקילי שקיים קשר הדוק בין קדושת הזמן של יום הכיפורים לדין בגדי לבן, עד כדי כך שהוא מעלה על דעתו את האפשרות לאסור על כל ישראל ללבוש בגדי צמר ביום הכיפורים. אמנם למעשה הוא מסיק שרק כאשר קדושת הזמן מצטרפת לקדושת המקום ולקדושת הגברא היא מחייבת בגדי לבן.

22. ראה את הדיון בין אברהם וולפיש לדוד הנשקה במגדים לט, ואת הדיון בין דוד הנשקה למרדכי ברויאר במגדים מז.

בגדי הכוהן הגדול בעבודת יום הכיפורים

2. זהות בגברא או דין מקומי

על גבי החקירה הנ"ל יש לשאול שאלה נוספת: האם בגדי הלבן מהווים דין במעשה העבודה או הכניסה, או דין בזהותו של הכוהן הגדול במהלך העבודה או הכניסה. כלומר, האם מדובר בדין מקומי של אופן הכניסה או העבודה, או שמא הכוהן הגדול מקבל זהות חדשה השונה מזהותו בכל השנה, והיא זו שמחייבת אותו ללבוש בגדים שונים. דיון מפורש-כמעט בשאלה זו נמצא במקדש-דוד (סי' לו). דבריו מבוססים על כך שכאשר כוהן לבוש בגדים שאינם הולמים את מעמדו הוא נחשב כזר ואם עבד כך חייב מיתה, משום ש"אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם" (זבחים יז ע"ב, ושם יט ע"א). לאור זאת חקר המקדש-דוד: האם כוהן גדול ששימש ביום הכיפורים בבגדי זהב עובר על איסור זרות, או שמא אין בגדי זהב נחשבים כ"יתור בגדים" עבורו אלא רק פוסלים את מעשה העבודה. כלומר, האם זהותו של הכוהן הגדול בעבודת יום הכיפורים דורשת בגדי לבן דווקא, ובגדי זהב נחשבים זרים לחלוטין, או שמא מצד זהותו ראוי הכוהן הגדול גם לבגדי זהב, ורק דין מקומי בעבודה ובכניסה דורש בגדי לבן.

את האפשרות המחודשת יותר, שלפיה בגדי הכהונה קשורים לזהות שונה של הכוהן, אפשר להמחיש מתוך דברי האברבנאל בטעם השלישי שהביא ללבישת בגדי הלבן:

שהכהן הגדול בהכנסו במקום המקודש הוא היה מתדבק בבוראו ומתדמה כל מה שאפשר לאלהיו ולמלאכיו בהיותו ביום ההוא כאחד מצבא המרום. והנה הנביאים אמרו על הא-ל יתברך (דניאל ו', ט): "לבושיה כתלג חיור ושער רישיה כעמר נקי".

דברי האברבנאל מבוססים על מדרשים רבים שקושרים את לבושו של הכוהן ללבושם של המלאכים במרום. המייחד את דברי האברבנאל הוא שמפורש בהם שלא מדובר בדין באופן העבודה, אלא בזהות חדשה של הכוהן הגדול שהופך להיות "כאחד מצבא מרום" ובאופן טבעי צריך בגדים שהולמים את מעמדו החדש.

ד. שני דינים בבגדי לבן

1. פרה והגרלה

מקום אחר לגמרי שבו אפשר למצוא את דין בגדי לבן הוא במעשה הפרה האדומה. בספרי נאמר:

"זאת חקת התורה" – רבי אליעזר אומר: נאמר כאן חקה ונאמר להלן [=בעבודת יום הכיפורים] חקה; מה חקה האמורה להלן בבגדי לבן הכתוב מדבר, אף חקה האמורה כאן בבגדי לבן הכתוב מדבר. (ספרי, חקת קכג)

בספרי נלמד מעבודת יום הכיפורים שהפרה נעשית בבגדי לבן, וכן נפסק במשנה (פרה פ"ד מ"א). באלו בגדי לבן מדובר? בפשט דברי המשנה אפשר היה להבין שמדובר בבגדי לבן של יום הכיפורים, אך ברמב"ם (הל' פרה פ"א הי"ב) מפורש שהכוונה לבגדי כוהן הדיוט. המשנה-למלך (שם) הקשה על דברי הרמב"ם: כיצד ייתכן שעובד בבגדי כוהן הדיוט, שלדעת הרמב"ם כוללים אבנט של כלאים, והרי פרה אדומה נלמדה בגזירה שווה מעבודת יום הכיפורים שבה לובש אבנט של בד!²³

קושי דומה קיים ביחס לדין העלאת הגורלות של שני השעירים. בגמרא (לט ע"א) מובאת דעה שאחד הגורלות עולה בידו של הסגן, והגמרא דנה בכך מצד היותו של הסגן כוהן הדיוט ולא כוהן גדול. הגבורת-ארי על אתר (ד"ה הסגן) מקשה שגם אם נפתור את בעיית היותו של הסגן כוהן הדיוט, אין לאפשר לו להעלות את הגורלות שהרי ההעלאה צריכה להיעשות בבגדי לבן ואילו הסגן לבוש בבגדי הדיוט הכוללים אבנט של כלאים!²⁴

2. שני דינים

כדי ליישב קשיים אלו נראה לחלק בין שני דינים בבגדי לבן, לאור החקירות שחקרנו לעיל. לעיל שאלנו האם יש דין איסור על לבישת זהב וצמר או דין חיובי בבגדי לבן, האם דין בגדי לבן קשור למקום או לעבודה, והאם הוא דין מקומי שקשור לאופן העבודה או ביטוי לשינוי זהות של הכוהן. כעת ננסה להציע שישנם שני דינים שונים המתקיימים במקביל:

א. דין אחד שעניינו איסור על לבישת זהב וצמר, שקשור לכניסה של הכוהן לפני-ולפנים האוסרת עליו להכניס אתו "קטיגור" או "להתהדר לפי מלך".

ב. דין חיובי בבגדי לבן, שעניינו ללבוש בגדי כוהן הדיוט, והוא קשור למעשה העבודה של יום הכיפורים ולא דווקא לכניסה לקודש הקודשים.

נראה ששני הדינים הללו עולים יפה מתוך המקורות שהובאו לעיל. שאלה אחת שנידונה בבבלי ובירושלמי היא "מפני מה אין כהן גדול נכנס בבגדי זהב". שאלה זו מתייחסת לדין כאל איסור על לבישת בגדי זהב ומקשרת אותו לכניסה לפני ולפנים. (כפי שמבואר בהמשך הסוגיה שם: "מבפנים קא אמרינן") גם הפסוק ביחזקאל (מ"ד, יז) קושר את הדברים יחד: "וְהָיָה בְּבֹאֲם אֶל שַׁעְרֵי הַחֹצֵר הַפְּנִימִית בְּגָדֵי פְּשָׁתִים וְלָבְשׁוּ

23. הגרש"ז ברוידא, בספרו שם-דרך (ו, ד), כתב ליישב, שאין מציאות של אבנט בוץ שכשר לעבודת פרה אדומה משום שאין אפשרות לחנוך אותו, ומשום כך על כרחנו שכוונת התורה היא לאבנט של כלאים, עיי"ש.

24. אם הבגדים הם דין בזהות הכוהן אין קושי, כי זהותו של הסגן דורשת בגדי הדיוט וההיתר להשתמש בסגן כולל בתוכו את ההיתר להשתמש בבגדי הדיוט.

בגדי הכהן הגדול בעבודת יום הכיפורים

וְלֹא יַעֲלֶה עָלֵיהֶם צֶמֶר בְּשָׂרָתָם בְּשַׁעֲרֵי הַחֲצַר הַפְּנִימִית וּבֵיתָהּ". מלשון הפסוק ברור שיש איסור על לבישת בגדי צמר המתייחס לשירות בחצר הפנימית. מאידך השאלה השנייה שנידונה בירושלמי היא "למה בבגדי לבן", ועל כך ענה הירושלמי ש"כשירות למעלה כך שירות למטה", היינו שיש דין חיובי של בגדי לבן שקשור למעשה השירות.²⁵

מסתבר גם לומר שהדין הראשון מהווה דין מקומי במעשה הכניסה לקודש הקודשים שלא יכול לכלול זהב או צמר, ודווקא הדין השני מגדיר את זהותו של הכהן שצריך להיות במדרגת כהן הדיוט במהלך העבודה. כך עולה גם מלשון הפסוקים, שבהם הופיע דין בגדי הבד כחלק מזהותו של הכהן דווקא ביחס למעשה הכפרה: "וְכַפֵּר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִמָּשַׁח אֹתוֹ... וְלָבַשׁ אֶת בְּגָדֵי הַבַּד בְּגָדֵי הַקֹּדֶשׁ", לבישת הבגדים היא חלק מהגדרת זהות הכהן הראוי לכפרה.

ממילא יש לומר שהדין השני אוסר רק על לבישת ארבעת בגדי הזהב המיוחדים לכהן גדול, ואין הוא מחייב את שינוי האבנט. לעומת זאת הדין הראשון גורם לכך שנסיר את הצמר גם מן האבנט. ואכן הפסוק ביחזקאל (שם, יח) מתייחס בפירוש לאבנט: "לֹא יִחָגְרוּ בְּיָזַע", היינו שלא יחגרו אבנט עשוי צמר בכניסה אל החצר הפנימית (רש"י שם, ומלבי"ם שם, יז).²⁶

לאור זאת תיושבנה כמין חומר קושיות האחרונים המובאות לעיל. שהרי הפרה האדומה נעשית מחוץ לקודש הקודשים וממילא שייך בה רק הדין שקשור לעבודה, היינו לבישת בגדי כהן הדיוט, ולא האיסור על לבישת צמר שקיים רק בכניסה לקודש הקודשים. ואכן דין בגדי לבן בפרה נלמד מן המילה "חקת" שנאמרה ביחס לכפרת יום הכיפורים ולא ביחס לכניסה אל הקודש. גם העלאת הגורלות נעשית מחוץ לקודש הקודשים וממילא לא שייך בה האיסור על לבישת בגדי צמר. משום כך יכולות פעולות

25. על עצם קיומם של שני הדינים עמד גם בספר עבודת־היום (סי' יג).

26. לשם קביעה זו צריך להניח שהסרת הצמר מן האבנט לא פוגעת בדין הראשון של לבישת בגדי הדיוט. כחזוק לכך אפשר להביא את דברי המלבי"ם ביחזקאל (מ"ד, יז) שכתב שלעתיד לבוא ילבושו ההדיוטות אבנט בד ללא כלאים. גם משיטת הרמב"ם שאי־אפשר לחנוך כהן גדול בלבישת אבנט בוץ מוכח שאין באבנט בוץ משהו חדש ושונה מהותית אלא מדובר באבנט של הדיוט אשר הצמר הוסר ממנו (ראה לעיל הסבר אחר לשיטת הרמב"ם). ייתכן שנקודה זו קשורה גם לאופן שילוב הצמר באבנטו של הכהן הדיוט. במשנה למלך (הל' כלי המקדש פ"ח ה"א-ב) הביא דעות ראשונים שדווקא אבנטו של הכהן הגדול היה "מעשה רוקם" המשלב את הצמר והפשתים למהות אחד, ואילו באבנטו של כהן הדיוט היה הצמר תוספת חיצונית על גבי הפשתן (ועי' שערי־היכל מערכה יב). ממילא אפשר לומר שהדין הראשון של בגדי הבד הפך את האבנט ממעשה רוקם אחד לאבנט פשתן שיש בו גם צמר, והדין השני הביא להסרתו של צמר זה.

אלו להיעשות בבגדי הדיוט רגילים, ואין פגם בכך שאבנטו של הכהן ההדיוט עשוי כלאים.

כדי לחדד נקודה זו נדגים מקרה הפוך, שבו יש רק כניסה למקום קדוש ללא מעשה עבודה חשוב – הוצאת הכף והמחתה. בגמרא (יומא לה ע"ב) נאמר: "אחר שכלתה עבודת ציבור, כוהן שעשתה לו אמו כתונת לובשה ועובד בה עבודת יחיד, ובלבד שימסרנה לציבור". רש"י (ד"ה עבודת) ורוב הראשונים פירשו ש"עבודת יחיד" שבה מותר ללבוש כתונת משלו היא הוצאת הכף והמחתה.

מדוע לחלק בין הבגדים הנדרשים בחלקים השונים של עבודת היום? בירושלמי (שקלים פ"ד ה"א) מבואר שהחילוק העקרוני בין דברים שבאים משל יחיד לדברים שבאים משל ציבור, הוא בין "מכשירי עבודה" ל"גופו של קרבן". יש לדון מדוע בכלל להגדיר את הבדים ביום הכיפורים כ"גופו של קרבן" שצריך לבוא דווקא משל ציבור, ולהלן נרחיב בכך. אך מסוגייתנו יוצא שדין זה נאמר רק בבגדים שעובדים בהם, ולא בבגדים שדרושים רק לשם כניסה, שבהם אין דין חיובי אלא רק איסור על הכנסת צמר וזהב לקודש הקודשים. תפיסה זו מתיישבת עם השיטות, שאותן נראה להלן, הסבורות שדין "והניחם שם" נאמר רק ביחס לבגדי הבד הראשונים ולא בבגדים המשמשים להוצאת הכף והמחתה.²⁷

ה. "והניחם שם" – גניזת בגדי הבד

בפרשת אחרי-מות, לאחר שילוח השעיר לעזאזל, נאמר כך:

וּבָא אֶהָרָן אֶל אֱהֱל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת בְּגָדֵי הַכֹּהֵן אֲשֶׁר לָבַשׁ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם:
וַיִּרְחֹץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם בְּמִקְוֹם קָדוֹשׁ וְלָבַשׁ אֶת בְּגָדָיו וַיִּצָּא וַעֲשָׂה אֶת עֲלֹתָו וְאֶת עֹלֹת
הָעֶם וְכַפֵּר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד הָעָם.
(ויקרא ט"ז כג-כד)

גם מבלי להיכנס לשאלת מיקומם של פסוקים אלו בסדר העבודה, על פי פשטי המקראות ועל פי מסורת חז"ל אפשר לראות שהפסוקים מתארים את החלפת הבגדים בפירוט שאיננו פרופורציונאלי לעצם המעשה. לשם המחשה נשווה זאת למקום היחיד הנוסף בתורה שבו יש ציווי על החלפת בגדים, דין תרומת הדשן (ויקרא ו', ד): "וּפָשַׁט אֶת בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים". בפרשיית תרומת הדשן מתוארת החלפת הבגדים בשש מילים קצרות, ואילו בפרשתנו מדובר בתיאור מפורט שנפרש על פני 25 מילים.

27. להלן נראה שיטות שלפיהן חובת הגניזה נאמרה דווקא בבגדים של שחרית, ולפיהן אפשר לומר שבבגדים של בין הערבים שנועדו להוצאת הכף והמחתה אין קיום חיובי של בגדי לבן אלא הם פשוט בגדים רגילים נטולי זהב וצמר.

בגדי הכהן הגדול בעבודת יום הכיפורים

הנקודה הבולטת ביותר בתיאור הפשיטה היא הציווי "והניחם שם" המתייחס לבגדים. הזכרנו לעיל את שיטת ראב"ע (ויקרא ט"ז, כד) שהבין את ההנחה כפעולה זמנית שנעשית לצורך הטבילה, ומיד אחריה חוזר הכהן ולובש את אותם בגדים שפשט קודם לכן.²⁸ אך ההבנה הרווחת אצל חז"ל היא שמדובר בהנחה ארוכת טווח,²⁹ כפי שדורשת הגמרא (יומא יב ע"ב):

"והניחם שם" – מלמד שטעונין גניזה.³⁰

מקור אחר לחובת הגניזה של הבגדים מובא בירושלמי (יומא פ"ז ה"ג):

תני ר' חייה: "ולבשם" – ובלו שם, שם היו גנוזין שם היו מרקיבין.

נראה ששני המקורות הללו יכולים ללמד על שתי תפיסות שונות במהותן של חובת הגניזה. מן המקור של "ובלו שם" עולה שהגניזה היא דין בחפצא של הבגדים שצריכים לבלות ולהרקיב במקום גניזתם. מאידך, מן המקור של "והניחם שם" אפשר לראות את מעשה הנחת הבגדים כחלק מסדר העבודה של הכהן.

לשאלת מקורה של חובת הגניזה יכולות להיות גם השלכות על גדריה ההלכתיים. כך למשל נחלקו האחרונים האם חובת הגניזה נאמרה ביחס לבגדי הלבן של שחרית (גבורת-ארי סט ע"א ד"ה שמעת; צפנת-פענח ערכין ז, ד), לבגדי הלבן של בין הערבים, או לשניהם (מנחת-חינוך קפה; שיח-יצחק לה ע"ב ד"ה ניחוש). באופן פשוט יש לתלות שאלה זו בשאלת המקור: מ"ולבשם" שנאמר בבגדים של שחרית או "והניחם שם" שנאמר בבגדים של בין הערבים (עטרת-פז; כחתן-יכהן-פאר).

שאלה הלכתית נוספת היא שאלת מקום הגניזה. בספר יחזקאל (מ"ד, יט) נאמר: "והניחו אותם בלשכת הקדש", וכן עולה מדברי הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ח ה"ה) וראשונים נוספים שהבגדים היו נגזים באחת הלשכות שבעזרה. לעומת זאת, מהסבר הרמב"ן (ויקרא ט"ז, כג) לפשטי המקראות עולה שהבגדים היו נגזים באהל מועד, וכן כתב רבי חיים פלטיאל בפירושו לתורה (שם). גישה קיצונית יותר נמצאת בילקוט-שמעוני (שעב) וברבינו בחיי (שמות כ"ו, לג), ולפיה היו הבגדים נגזים בקודש הקודשים. גם שאלה זו קשורה קשר הדוק לשאלת המקור, שהרי המילים "והניחם שם" מתייחסות או למקום הפשיטה (שעל פי חז"ל הוא בעזרה) או לאהל מועד, ואילו המילה "ולבשם" יכולה להתייחס גם לקודש הקודשים ("בזאת יבא אהרן אל הקדש").

28. כעין ההנחה המתוארת בהבאת הביכורים (דברים כ"ו, ד): "ולקח הכהן הטנא מידן והניחו לפני מזבח ה' אלהיך".

29. עיי' תורה-תמימה (ויקרא ט"ז הע' קיג) שהסביר כיצד הגיעו חז"ל להבנה זו.

30. עיי' שם בדעת רבי דוסא שחולק על קביעה זו ולומד מן הפסוק רק שאין להשתמש בבגדים אלו ביום כיפורים אחר.

ו. משמעותה של גניזת הבגדים

1. איסור שימוש וחובת הנחה

מהי משמעותה של גניזת הבגדים? מהו הגורם המחייב פעולה זו? שאלה זו העסיקה את הפרשנים לאורך הדורות, אשר הציעו הסברים שונים ומגוונים. כיוון אחד גורס שהבגדים טעונים גניזה פשוט משום שאי אפשר להשתמש בהם לשום תכלית אחרת, וכך מפרש הספורנו:

כי הקריבם לפני ה' ויקדשו קדושה יתירה, ולא יאות אפילו לכהן גדול אחר שעברה שעת מעלתו. (ספורנו, ויקרא ט"ז, כג)

כך עולה גם מדבריו של רבי לרבי דוסא הנזכרים לעיל: "בגדים שנשתמשה בהן קדושה חמורה תשמש בהן קדושה קלה?".³¹ מפשטי המקראות יכולה לעלות גם גישה הפוכה, ולפיה הווידוי על השעיר המשתלח טימא את גוף הכהן ואת בגדיו, ומשום כך צריך הכהן לפשוט את בגדיו ולרחוץ את גופו.³² המשותף לגישות אלו הוא שאין ערך חיובי לגניזה, והיא תוצאה טבעית של חוסר אפשרות להשתמש בבגדים.

גישה שונה לחלוטין אפשר ללמוד מתוך השוואה למקום נוסף שבו יש חובת 'הנחה':

וְאִסַּף אִישׁ טְהוֹר אֶת אֶפְרַיִם הַפָּרָה וְהַנִּיחַ מִחוּץ לַמִּזְבֵּחַ בְּמִקְוֵי טְהוֹר וְהִנִּיחָהּ לְעֵדֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמִי נְדָה חֲטָאת הוּא. (במדבר י"ט, ט)

הנחת אפר הפרה איננה נובעת מפגם כלשהו בחפצא, אלא היא מעשה בעל ערך עצמאי של שמירת אפר הפרה. גישה זו עולה יפה גם מדברי הילקוט-שמעוני (שעב, עפ"י גרסת רבנו בחיי הנ"ל):

"והבאת שמה מבית לפרכת את ארון העדות", ושם היה נתון צנצנת המן וצלוחית של שמן המשחה ומקלו של אהרן שקדיה ופריחיה ובגדי כהן גדול.

בגדי הכהן הגדול מוזכרים הרשימה אחת עם צנצנת המן ומקלו של אהרן שנשמרו בקודש הקודשים לעדות על הברית הנצחית של הקב"ה עם בני ישראל ועם שבט

31. גישה זו מתחזקת משיטת הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ה ה"ה) שגם בגדי זהב של כהן גדול נגנזים, ובמאירי (יומא ס ע"א) ובקריית-ספר (על הרמב"ם שם) מבואר שמדובר באותו דין של גניזת בגדי לבן (עי' קרן-אורה מעילה יא ע"א ד"ה ובאותו). אמנם ברמב"ם עצמו אפשר להבין שמדובר בשני דינים שונים, עי' בספר עבודת-היום (ג).

32. עי' בספורנו (ויקרא ט"ז, כד) שכתב שהכהן רוחץ את גופו "אחר שסמך על השעיר המשתלח", ועי' במאמרו של דוד הנשקה הנזכר לעיל שהקשה על הבנה זו כיצד ייתכן שהכהן נכנס בטומאתו אל הקדש ורק שם מסיר את בגדיו.

בגדי הכוהן הגדול בעבודת יום הכיפורים

הכהונה. מתוך השוואה זו נראה שגם הנחת הבגדים בקודש מבקשת לשמר ולהנציח את המעמד החד־פעמי של הכניסה לפני־ולפנים.³³

2. תרומת הדשן ועגלה ערופה

בגמרא (יומא ס ע"א) הובאו בגדי הלבן כאחת מתוך שלוש דוגמאות לחרیגה מן הכלל ש"אין לך דבר שנעשית מצוותו ומועלין בו". כלומר, באופן כללי כאשר הסתיים השימוש בחפץ מסוים שוב אין בו איסור מעילה, כגון דם שכבר הוזה על גבי המזבח.³⁴ יוצאים מכלל זה תרומת הדשן, עגלה ערופה ובגדי הלבן שנאמר בהם "שם/ושמו" ולכן יש בהם מעילה למרות שכבר נגמרה מצוותם.

ההשוואה בין שלושת הדינים הללו מלמדת בראש ובראשונה שחובת הגניזה היא דין מהותי ולא רק ביטוי לחוסר האפשרות להשתמש בבגדים. כמו כן, יש הבדל בין דין זה לבין מצוות ההנחה של אפר הפרה או צנצנת המן. הנחתם של חפצים אלו עניינה 'משמרת', היינו שיישאר בעינם לעדות ולזיכרון. אך הנחת תרומת הדשן והעגלה הערופה מבטאת נקודה שונה לחלוטין.

בגמרא (יומא כא ע"א) נאמר שאחד מן הניסים שהיו במקדש הוא שדישון המזבח הפנימי והמנורה היו נבלעין במקומן, וברש"י (כ ע"א ד"ה תורמין) מבואר שהוא הדין לתרומת הדשן (וכן דעת הרב פורת בתוס' כא ע"א ד"ה נבלעין, וראשונים נוספים). הריטב"א (ד"ה ומכאן) ביאר שהבליעה לא הייתה מיידית (ואולי גם לא התרחשה תמיד) ובזמן שלפני הבליעה חל איסור המעילה. גם העגלה הערופה לא נשארה לזיכרון עולם במקום עריפתה, אלא הלכה ונרקבה עם הזמן. הוא הדין לבגדי הלבן על פי הירושלמי הנ"ל ש"שם היו מרקיבין".

מהו אם כן המשותף לשלושת הדינים הללו? נראה שבכל המקרים מדובר על חפץ שאמור היה להיות מוקטר, אלא שבפועל אי אפשר לעשות זאת ולכן מניחים אותו שיכלה מעצמו. תרומת הדשן היא שארית הקרבן שחלה עליו חובת הקטרה, אלא שגם לאחר ההקטרה נשאר משהו שלא נשרף ואותו יש לגנוז עד שייבלע. העגלה הערופה היא סוג של קרבן שראוי היה להקטיר אותו, אלא שמכיוון שהוא נעשה בחוץ אין אפשרות להקטירו והוא נשאר להירקב במקומו. מתוך השוואה זו נראה שגם בגדי

33. ע"י במאמרו הנ"ל של הרב תמיר גרנות שהלך בכיוון זה וטען שגניזת הבגדים נועדה להעיד על כך שהנכנס לקדש הקדשים כהלכה אינו נתון בסכנה. עוד יש להעיר שבפשטי המקראות (ויקרא טז, לב) יש מקום להבין שהייתה מערכת אחת של בגדי־לבן שאותה היה הכוהן לובש בכל שנה, בניגוד לדברי הגמרא (יב:).

34. ע"י רש"י, תוס' ות"י שם שהביאו מקורות שונים לכלל זה.

הכהונה מהווים סוג של קרבן שראוי היה לשורפו, אלא שאין בתורה דין של קרבן בגדים ומשום כך נשארו בקדושתם ונרקבו לאיטם בקודש.³⁵

3. לשלח גופו חופשי מעמו

מהי משמעותה של 'הקרבת' הבגדים? פרשת אחרי מות פותחת בכך שסדר עבודת יום הכיפורים נאמר לאהרן בתגובה למות שני בניו "בְּקִרְבָּתָם לְפָנַי ה' וַיָּמָתוּ" (ויקרא ט"ז, א). עיון בתיאור מותם של נדב ואביהוא מלמד על כך שגם לבגדים היה מקום בסיפור זה:

וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלְּפָנַי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמָתוּ לְפָנַי ה'... וַיִּקְרְבוּ וַיִּשָּׂאֵם בְּכַתְּוֹתָם אֶל מַחֲוִיץ לַמִּזְבֵּחַ.
(ויקרא י"ב, ב-ה)

בניו של אהרן נשרפו, אך בגדיהם נשארו שלמים, כפי שפירש רש"י (שם פס' ה) על פי המדרש: "שלא נשרפו בגדיהם אלא נשמתם", אך גם הם נקברים יחד אתם. לעומתם אהרן יוצא מקודש הקודשים כשהוא שלם בגופו, ורק בגדיו נשארים מאחור.³⁶

נראה שהרעיון הבסיסי שעומד ביסוד הדברים הוא שהכניסה לקודש הקודשים כוללת באופן טבעי את האפשרות של המוות: "וְאֵל יָבֵא בְּכָל עֵת אֶל הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית לְפָרְכָת אֶל פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָאָרֶץ וְלֹא יָמוּת" (ויקרא ט"ז, ב), "וַיִּנְשָׂמֶע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ לְפָנַי ה' וַבְּצִיאָתוֹ וְלֹא יָמוּת" (שמות כ"ח, לה). מותם של נדב ואביהוא, כפי שהוא מוצג בפרשת אחרי מות, לא נבע מחטא מסוים, אלא מהווה אפשרות סבירה שקיימת בכל כניסה אל הקודש.³⁷ כמוהו כמותם של בני קהת ש"הארון היה מכלה אותן" כלשון המדרש (תנחומא במדבר כ"ב). דומה הדבר לכניסתה של אסתר אל החצר הפנימית, אשר הנכנס אליה אחת דתו להמית, ורק חסד מיוחד מאת המלך יכול להצילו.³⁸ גם לדורות לימדה אותנו המשנה (יומא נב ע"ב) שהכוהן הגדול שנכנס אל הקודש "לא היה מאריך בתפלתו, שלא להבעית את ישראל". בברייתא (נג ע"ב) מסופר על כוהן גדול אחד שהיה מאריך בתפילתו ואחיו הכוהנים חשבו שמת, ובירושלמי (פ"ה ה"ב) נאמר שהיה זה שמעון הצדיק. מדברי הירושלמי עולה שחשש המיתה לא היה דווקא בכוהן רשע, אלא אפשרות סבירה גם אצל כוהן צדיק. ואכן מסופר בברייתא:

35. ועי' בספר עבודת-היום (יג) שהביא את מחלוקת הראשונים בעניין קדושת בגדי כהונה רגילים אם היא קדושת דמים או קדושת הגוף, והוכיח מדין הגניזה שבבגדי לבן של יוה"כ יש לכו"ע גם קדושת הגוף.

36. על הקבלה זו עמד גם הרב תמיר גרנות במאמרו הנ"ל, ולקח אותה לכיוון שונה, כמבואר לעיל.

37. עי' בשו"ת מענה-אליהו (סי' צה) שדן האם סכנת המוות היא סכנה אימננטית בכניסה אל קודש הקדשים, או שמא היא קיימת רק אצל כוהן שחטא.

38. השוואה נרחבת בין שתי הכניסות נמצאת בתיקוני זוהר (תקון כ-כא דף נז ע"ב).

בגדי הכהן הגדול בעבודת יום הכיפורים

אותה שנה שמת בה שמעון הצדיק אמר להם: בשנה זו הוא מת. אמרו לו: מניין אתה יודע? אמר להם: בכל יום הכפורים היה מזדמן לי זקן אחד לבוש לבנים ועטוף לבנים, נכנס עמי ויצא עמי. והיום נזדמן לי זקן אחד לבוש שחורים ועטוף שחורים, נכנס עמי ולא יצא עמי. אחר הרגל חלה שבעה ימים ומת.³⁹ (יומא לט ע"ב)

המפגש עם הקודש כגורם ממית ומכלה לא מוגבל לבני אדם בלבד, אלא קיים גם ביחס לקרבנות:

וְכָל חֲטָאת אֲשֶׁר יוֹבֵא מִדָּמָה אֶל אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בְּאֵשׁ תִּשְׂרֹף. (ויקרא ר', כג)

לאור זאת אפשר לראות את עבודת יום הכיפורים כתהליך שבו הכהן הולך אל מותו, ובזכות עבודת הכפרה שלו זוכה להיוולד מחדש בטבילה ולצאת בשלום מן הקודש.⁴⁰ אמנם בגדיו של הכהן שבאים אתו אל הקודש, נשארים להירקב ולהיקבר ואי אפשר ללבושם עוד לעולם. בניגוד לבני אהרן שנשמתם נשרפה וגופם קיים, מגיע הכהן הגדול למצב שבו בגדיו, המייצגים את גופו ומהווים חלק חשוב מאישיותו,⁴¹ נגנזים והוא קיים. דברים ברוח זו כתב בעל העקידה:

לו חכמו ישכילו בענינו של כהן גדול, ושמושו בכגדים ההם וגניזתם, ידעו כי האיש השלם לא ירע בעיניו לשלח גופו חפשי מעמו, רק בהסיר הבגדים הצואים מעליו והלבש אותו מחלצות. (עקדת יצחק, שער סג)

בהמשך דבריו מאריך בעל העקידה להסביר שבגדי הבוד מייצגים את גופו של האדם, וגניזתם מסמלת את קבורתו. בדבריו הוא רומז לנבואת זכריה על יהושע הכהן הגדול:

וַיֵּרָאנִי אֶת יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מְלֶאכֶה ה' וְהַשָּׁטָן עֹמֵד עַל יְמִינוֹ לְשַׁטְנוֹ: וַיֹּאמֶר ה' אֶל הַשָּׁטָן יִגְעַר ה' בְּךָ הַשָּׁטָן וַיִּגְעַר ה' בְּךָ הַבַּחֵר בִּירוּשָׁלַם הֲלוֹא זֶה אוֹד מִצֵּל מֵאֵשׁ: וַיְהוֹשֻׁעַ הָיָה לְבָשׁ בְּגָדִים צֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמְּלֶאכֶה: וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל הָעֹמְדִים לִפְנֵי לְאֹמֶר הַסִּירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים מֵעַלְיוֹ וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְיָהוָה הֲעִבְרָתִי מֵעַלְיְךָ עֲוֹנֶךָ וְהִלְבַּשׁ אֶתְךָ מִחֲלָצוֹת. (זכריה ג, א-ד)

חז"ל (סנהדרין צג ע"א) הבינו שנבואה זו מתארת את יהושע הכהן הגדול שנכנס לכבשן האש ויוצא ממנו כשגופו שלם אך בגדיו חרוכים, "אוד מוצל מאש". בנבואה

39. השפת-אמת (נג ע"ב ד"ה שם בגמ' מעשה) כתב שמסתבר שזו היתה השנה שבה האריך בתפילתו וחששו אחיו הכהנים לחייו. לפי דבריו, חששם התברר כאמיתי.

40. התמודדות שונה עם סכנת המוות האורבת לילוד אישה בכניסתו אל הקדש יש במגמה להפוך את הכהן לאחד ממלאכי השרת.

41. כדברי הגמרא במסכת שבת (קיג ע"ב): "רבי יוחנן קרי למאניה מכבודתי".

מתוארת פשיטת הבגדים כחלק מתהליך היטהרות עמוק שהכרחי למחיקת העוון וללבישת המחלצות המבטאות לידה מחדש. דברים דומים כתב גם האברבנאל:

שהכהן הגדול בהכנסו לפני לפנים היה כאיש הנעתק מהעולם הזה לעולם הבא... ומן הטעם הזה היו בגדי לבן ששרת בהם כהן גדול ביום הכיפורים אסורים בהנאה כבגדי המת שהלבישוהו במותו. (אברבנאל, ויקרא פרק ט"ז)

הבנה זו של אופי הכניסה של הכוהן אל הקודש יכולה להביא לנקודת מבט חדשה על עיקר מהותם של בגדי הבד. במדרש (ויקרא רבה אחרי־מות כא) ניתן טעם ללבישת בגדי הבד: "בשביל לחוס על ממונן של ישראל". כלומר, מכיוון שבגדי הבד טעונים גניזה, אין להשתמש בבגדי הזהב היקרים אלא בבגדי בד חד־פעמיים. המדרש מתייחס אמנם לפן הטכני של הדבר, היינו לרצון לחוס על ממונם של ישראל, אך מדבריו עולה שחלק מהותי מעניינם של בגדי־הבד הוא בחד־פעמיות שלהם והיא זו שמעצבת את זהותם.⁴² בניגוד ל"בגדיו" של כל השנה, בגדי הבד הם בגדים זמניים שעוברים תהליך חד־כיווני של כניסה אל הקודש.⁴³

מקבילה נוספת למעשה הפשיטה והלבישה שבעבודת יום הכיפורים, מלבד תרומת הדשן, נמצאת בפרשת חקת:

וַיִּפְשֹׁט מֹשֶׁה אֶת אֶהָרֶן אֶת בְּגָדָיו וַיִּלְבֹּשׂ אֹתָם אֶת אֲלֻעָזָר בְּנוֹ וַיִּמָּת אֶהָרֶן שֵׁם בְּרָאשׁ הָהָר. (במדבר כ', כח)

אלו בגדים פשט אהרן? במדרש 'למדנו' (חקת) נאמר כך:

ויפשט משה את אהרן. אפשר לומר כן, כיון שהפשטו בגדיו מת ערום ונקבר ערום, אלא כל כהן גדול לובש ח' בגדים וכהן הדיוט ד'. וכך היה אהרן לובש ח' ואלעזר ד'. נטל משה ד' מאהרן והלבישם לאלעזר ונעשה כהן גדול ונשתירו על אהרן ד'.⁴⁴

המדרש מתאר כיצד לפני מותו פושט אהרן את בגדי הזהב ונשאר בבגדי לבן, וכך כתב רבי עובדיה ספורנו:

42. דוגמה קיצונית יותר אפשר לראות אצל משה ששימש בשבעת ימי המילואים בחלוק לבן שאין בו אימרא, ופירשו התוספות (ע"ז לד ע"א ד"ה שאין): "שידעו הכל שלא היה דבר המתקיים מה שהיה משמש". ועי' בחתם־סופר (שם ד"ה חלוק) ובגור־אריה (ויקרא ח', כח) שהסבירו מנקודת מבט מחשבתית את ההבדל שבין בגדי הלבן של יום הכיפורים לחלוקו של משה.
43. אולי משום כך הסדר מעכב דווקא בעבודות שנעשות בבגדי לבן, משום שכל צעד בתהליך מקדם את הבגדים באופן בלתי הפיך ובכך יוצר "חץ זמן" שאין אפשרות להחזירו לאחור.
44. מדרשים אחרים כותבים שאהרן לבש "בגדי שכינה" או "ענני כבוד" תחת בגדי הכהונה (פסיקתא זוטרתא חקת קכג ע"ב), אך נראה שהיהן הדברים, שהרי כבר נאמר "לבושיה כתלג חיו"ר" (ועי' בעקידת־יצחק שער סג).

בגדי הכוהן הגדול בעבודת יום הכיפורים

ובכן נשאר אהרן בד' בגדי כהן הדיוט לבוש הבדים, כמו שהיה ענינו בהכנס לפני ולפנים וכענין הראות מלאכי אלהים לעבדיו.⁴⁵ (ספורנו, במדבר כ', כו)

הספורנו משווה בין מיתתו של אהרן לכניסתו לקודש הקודשים, ואכן יש דמיון רב בין בגדי הלבן לתכריכי המת, וכבר עמד על כך האברבנאל:

ולכן היה לובש בגדי לבן כמו האיש המת ונפטר לבית עולמו שכתונת בד קדש ילבש יען מכל נכסיו ועשרו אשר קנה לא ידבק בידו בצאתו מעולמו כי אם בגדי השש אשר ילבש. (אברבנאל, ויקרא פרק ט"ז)

רעיון זה משתקף גם בדברי הרמ"א בהלכות יום הכיפורים:

נוהגין ללבוש הקיטל שהוא לבן ונקי, גם הוא בגד מתים ועל ידי זה לב האדם נכנע ונשבר. (רמ"א, אורח-חיים סי' תרי סע' ד)

התבוננות בפשטי המקראות מגלה שמלבד בגדי הכהונה שלו יש דבר נוסף שאותו מאבד אהרן עם כניסתו אל הקודש – את שמו. לאורך הפרשה מופיע שמו של אהרן תשע פעמים, בפיזור פחות-ארוך שווה (במרווחים של 1-3 פסוקים). עם זאת, לאורך שמונת הפסוקים הרצופים המתארים את מעשיו בתוך הקודש אין שמו מופיע אפילו פעם אחת, למרות שבכמה מקומות הדבר מתבקש. רק כאשר הוא יוצא החוצה אל השעיר המשתלח נאמר שוב "וסמך אהרן". לאחר הכניסה האחרונה אל הקודש, שבה פושט אהרן את בגדיו ומניח אותם, שוב לא מוזכר שמו עד סוף הפרשה (11 פסוקים!). בולט במיוחד הפסוק החותם את הפרשה (לד): "ויעש כאשר צוה ה' את משה" שממנו הושמט באופן ניכר שמו של אהרן, ועמד על כך המשך-חכמה על אתר: "לא כתוב כאן שמו, להורות דעשה כאילו עשה אחר בלא הרגש גדולת עצמותו".⁴⁶

45. לכאורה יש להקשות על הספורנו מכך שלהלכה אבנטו של כוהן הדיוט עשוי כלאים ואילו אבנטו של הכוהן הגדול ביום הכיפורים עשוי בוץ (וכן הקשה הכלי-חמדה בפרשת חקת, עיי"ש). על כך יש להשיב בשתי דרכים: א. על פי מה שראינו לעיל, עיקר הדין החיובי של בגדי הבד הוא בכך שהכוהן יהיה לבוש כהדיוט, והסרת הצמר היא רק דין צדדי שקיים בכניסה לפני-ולפנים ולא שייך בהר-ההר. ב. במדרש 'למדנו' (חקת) רמזו על כך שאסור לכוהן הדיוט ללבוש אבנט של כלאים שלא בשעת עבודה, וכתב המלבי"ם (במדבר כ', כו) שעל כרחנו צריך לומר שאלעזר לא לבש אבנט של כלאים, וממילא צריך היה להשתמש באבנטו של אהרן.

46. המשך-חכמה (שם) הביא גם את דברי הספרא (אחרי-מות ח, י) שקישר רעיון זה גם לנושא הבגדים: "מנין שאין אהרן לובש בגדים לגדולתו אלא כמקיים גזירת מלך, ת"ל ויעש כאשר צוה ה' את משה".

ז. סיום

מוטיב המוות שמלווה את הכוהן הגדול ביום הכיפורים איננו מוות של ריחוק וזעם, אלא מוות של קרבה והתאחדות, כמותם של נדב ואביהוא שעליהם נאמר "וַיָּמָתוּ לְפָנַי" (ויקרא י', ב) וכן "בְּקִרְבֵי אֶקְדָּשׁ" (שם פס' ג). כך מתואר גם מותו של אהרן (ספרי זוטא פרק כא): "אמר לו הכנס למערה ונכנס למטה ועלה, פשוט ידיך ופשוט, קמוץ פיך וקמץ, עצום עיניך ועצם. באותה שעה אמר משה אשרי מי שמת במיתה זה". משום כך אפשר למצוא בזוהר גם תיאור של בגדי הכהונה כבגדי כלה:

וארבע בגדי לבן דבהון הות מטרוניתא מתקשטא קדם מלכא.⁴⁷

(רעיא-מהימנא, שמות קיח ע"א)

בגדי הלבן הם "בגדי חדר השינה" של המטרוניתא, בניגוד לבגדי הזהב הייצוגיים שאותם היא לובשת בחוץ. בגדים פשוטים אלו נדרשים כדי להגיע לחיבור פנימי ועמוק, ל"יום חתונתו" שהוא יום הכיפורים (תענית כו ע"ב). כמו כל חיבור עמוק, וכמו כל חתונה,⁴⁸ גם החיבור הזה דורש ניתוק. "אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה" (ברכות סג ע"ב). ראשיתו בניתוק זמני ומוחלט מן העולם, שמתחיל בשבעת ימי הפרישה ושיאו ביום הכיפורים שאין בו אכילה ושתייה, וסופו בניתוק מן הבגדים, מחלקים מסוימים של האישיות, שכבר לא נשארים כפי שהיו לפני הכניסה אל הקודש. כך בעבודת הכוהן הגדול במקדש, וכך גם בעבודת התשובה שבגבולין, שיש והיא מביאה את האדם עד שערי מוות, כמעשהו של רבי אלעזר בן דורדיא (עבודה זרה יז ע"א), וגם במקרים פחות קיצוניים היא כרוכה בפרידה מכוחות מסוימים שהיו חלק מאישיותו של האדם, כפי שאירע לריש לקיש (בבא מציעא פד ע"א).⁴⁹ הכאב הכרוך בפרידה זו מתואר ע"י הראי"ה קוק באורות התשובה:

המכאוב, שמרגישים ברעיון התשובה, בראשית זריחתו. הוא בא מפני הנתוקים, שחלקי הנפש הרעים, שאין להם תקנה כל זמן שהם מחוברים בחטיבה אחת באורגניות הנפשית, מקלקלים את כל הנפש ופוגמים אותה, וע"י התשובה הם הולכים ונתקים ונעקרים, מעצמיות הנפש היסודית בעקרה. וכל נתוק מביא כאב, ככאב של

47. השוואה זו של עמידת הכוהן מול הקב"ה כאישה מול בעלה יכולה להסביר גם את חובת החלפת הבגדים בין עבודת הבקר לעבודת בין הערבים המבוארת בגמרא (לה:). זאת על פי המדרש המובא בהמשך הסוגיה (שם) על אשת פוטיפר ש"בגדים שלבשה לו שחרית לא לבשה לו ערבית".

48. עי' בספרו של שמואל גליק, אור נגה עליהם, שעוסק כולו בזיקה שבין הלכות אבלות להלכות נישואין. גם המנהג ללבוש קיטל תחת החופה יכול להתקשר לנקודה זו.

49. ובעניין איבוד השם עי' ברמב"ם (תשובה ב ד): "מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי ובתחנונים ועושה צדקה כפי כחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו כלומר אני אחר ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים".

בגדי הכוהן הגדול בעבודת יום הכיפורים

עקירת אברים המקולקלים וכריתתם מטעם הרפואה. ואלו הם היסורים היותר פנימיים, שעל ידם ובהם האדם יוצא לחרות מהעבדות החשוכה של חטאיו ונטיותיו השפלות ותוצאותיהם המרות. (אורות התשובה פרק ח פסקה א)